

Geographical analysis of urban furniture in the central part of Shiraz city

تحلیل جغرافیایی مبلمان شهری بخش مرکزی شهر شیراز

Hossein Talei *

MA student of urban planning at Apadana University, Urban planning expert of Shiraz Municipality, Shiraz, Iran

Leyla Maleksaeedi Ghasroddashti

MA student of Islamic Human Resources at Payam Noor University (Mehriz Branch), Human Resources expert of Shiraz Municipality, Iran

Eisa Hassanzadeh

MA of Urban Planning, Urban planning expert at Shiraz Municipality, Shiraz, Iran

حسین طالعی *

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه آپادانا، کارشناس شهر سازی شهرداری شیراز، شیراز، ایران

لیلا ملک سعیدی قصرالدشتی

دانشجوی کارشناسی ارشد منابع انسانی اسلامی دانشگاه پیام نور مهریز یزد کارشناس منابع انسانی شهرداری شیراز، ایران

عیسی حسن زاده

کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری کارشناس شهرداری شیراز، ایران

*Corresponding author's email address:
h.talei@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۲۱

How to cite this article:

Hossein Talei, Leyla Maleksaeedi Ghasroddashti, Eisa Hassanzadeh, Geographical analysis of urban furniture in the central part of Shiraz city, *Journal of Engineering and Construction Management (JECM)*, 2021; 6(1):23-29.

ارجاع به مقاله:

حسین طالعی، لیلا ملک سعیدی قصرالدشتی، عیسی حسن زاده، تحلیل جغرافیایی مبلمان شهری بخش مرکزی شهر شیراز، مهندسی و مدیریت ساخت، ۱۴۰۰؛ ۶(۱): ۲۳-۲۹.

Abstract

Undoubtedly, nowadays, the role of urban furniture in providing services to citizens, as well as increasing visual beauty and improving the view of the city, is not hidden from anyone. The city of Shiraz is not only an exception to this rule, but due to its historical, religious, cultural, artistic, etc. role and due to the valuable position of this city in the tourism development program of Iran, the design, planning and development of its urban furniture In order to improve the visual beauty and increase its efficiency in order to serve the population beyond the city level, it has a special priority that study and research in this field is necessary to identify and eliminate weaknesses and shortcomings and strengthen its strengths. In this descriptive-analytical research, the information of which is mainly collected using field survey, the urban furniture of the central and historical part of Shiraz city has been investigated and analyzed in terms of location, spatial distribution, etc. The results of the research indicate that the urban furniture within the scope of the research has problems and deficiencies, such as inappropriate spatial distribution and incorrect location, inappropriate materials and insufficient numbers, etc. in some areas and streets. In the end, in order to achieve more suitable conditions in the field of urban furniture, suggestions and solutions have been presented in the scope of the research.

Keywords

Urban furniture, spatial distribution, location, historical context, Shiraz city

چکیده

بی شک امروزه نقش مبلمان شهری در خدمات رسانی به شهروندان و همچنین افزایش زیبایی های بصری و بهبود دید منظر در شهرها برکسی پوشیده نیست. شهر شیراز نیز نه تنها از این قاعده مستثنی نیست بلکه با عنایت به نقش تاریخی، مذهبی، فرهنگی، هنری و ... آن و با توجه به جایگاه ارزنده این شهر در برنامه توسعه گردشگری ایران، طراحی، برنامه ریزی و توسعه مبلمان شهری آن در راستای ارتقای زیبایی های بصری و افزایش کارایی آن جهت خدمات رسانی به جمعیتی فراتر از سطح شهر از اولویت خاصی برخوردار است که مطالعه و پژوهش در این زمینه جهت شناسایی و رفع ضعف و کاستی ها و تقویت نقاط قوت آن ضروری به نظر می رسد. در این پژوهش توصیفی-تحلیلی که اطلاعات آن عمدتاً با استفاده از پیمایش میدانی گردآوری شده، مبلمان شهری بخش مرکزی و تاریخی شهر شیراز از نظر مکان یابی، پراکنش فضایی و ... مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. نتایج پژوهش حاکی از آن است مبلمان شهری محدوده مورد پژوهش دارای مشکلات و نواقصی از جمله پراکنش فضایی نامناسب و مکان یابی نادرست، مصالح نامناسب و ناکافی بودن از لحاظ تعداد و ... در برخی نواحی و خیابان های آن است. در آخر جهت دستیابی به شرایط مناسب تر در زمینه مبلمان شهری در محدوده مورد پژوهش پیشنهادها و راهکارهایی ارائه شده است.

کلمات کلیدی

مبلمان شهری، پراکنش فضایی، مکان یابی، بافت تاریخی، شهر شیراز

6 (1) , 2021

دوره ۶، شماره ۱
بهار ۱۴۰۰

فصلنامه پژوهشی

مهندسی و مدیریت ساخت

۱-۱- بیان مسأله و ضرورت آن

جهان در حال تبدیل شدن به مکان‌های شهری است. پیش‌بینی می‌شود در سال ۲۰۲۵ بیش از ۶۵ درصد مردم دنیا در شهرها زندگی کنند [۱]. گسترش شهرنشینی و مسایل و مشکلات خاص زندگی شهری، بیش از پیش ضرورت توجه همه‌جانبه به راهبردها و چاره‌های سودمند برای بهینه‌سازی زندگی ساکنان شهر را روشن ساخته است [۲]. در عصر معاصر ما مشکلات کلان‌شهرها فقط در ازدیاد جمعیت، ترافیک، گرانی، اقتصاد و نابسامانی‌های زیست‌محیطی و... خلاصه نمی‌شود، بلکه انواع ناهنجاری‌های رفتاری، مشکلات اجتماعی و فشارهای روحی و روانی ناشی از سیمای ناخوشایند بصری نیز خود دلایل کافی برای افزایش مسایل زندگی شهری مدرن و تنگ‌تر شدن عرصه به جامعه‌ی امروزی است [۳]. گویی تصویر بسیاری از شهرهای معاصر ما فاقد حیات است و از خطوط و رنگ‌های خشن و مبتذل و بی‌روح تشکیل شده است [۴]. بنابراین امروزه تنها وظیفه‌ی شهرسازان این نیست که انسان‌ها را در فضای اجتماعی و سه بعدی شهرها در کنار هم اسکان دهند [۵]. بلکه هدف غایی یک شهر ایجاد محیطی خلاق و پرورنده برای مردمی است که در آن زندگی می‌کنند [۶] و برای سکونت و زندگی، شهر خانه‌ای است بزرگ و همان‌گونه که خانه باید از صفات و مزایایی برخوردار باشد تا سکونت و زندگی را مطلوب و آسایش‌بخش سازد، شهر نیز باید دارای کیفیات و ویژگی‌هایی برای تأمین آسایش و راحتی شهروندان باشد و نیز مانند خانه محیطی گرم و دلپذیر که زندگی را مرفه و مطلوب سازد [۷].

بنابراین وظیفه‌ی خطیر برنامه‌ریزان و مدیران شهری سازماندهی، آرام سازی و بهسازی فضا و تجهیزات در راستای مدیریت شهری می‌باشد [۳] درحقیقت طراحی فضاهای شهری با تمامی تسهیلات و تجهیزات محیط مناسبی برای زندگی و فعالیت شهری فراهم می‌آورد [۸] و طراحی، برنامه‌ریزی و مکان‌یابی صحیح مبلمان به عنوان یکی از عناصر و کاربری‌های مهم شهر، تا حد زیادی این محیط انسان‌ساخت را به عنوان یک جامعه‌ی انسانی مطلوب، معنی‌دار کرده و با کاهش آثار مخرب گسترش و کاربرد نادرست فناوری و بالا بردن سطح زیبایی بصری، موجب افزایش کیفیت زیستی و هویت بخشیدن به ساکنان آن می‌شود [۹] بر این اساس، این روزها نقش مبلمان شهری در خدمت‌رسانی به شهروندان هر شهر بر کسی پوشیده نیست [۳] و در زندگی شهری امروز، به ندرت کسی را می‌توان یافت که به طریقی با مبلمان شهری سر و کار نداشته باشد. شهر شیراز به عنوان سومین شهر مذهبی (<http://www.chtn.ir>) و پایتختی فرهنگی ایران و از با استعدادترین شهرهای کشور جهت ایفای نقش فستیوالی و هنری [۵] و به عنوان قلب پرشیا (پارس و ایران) در عرصه‌ی یکی از پنج شهر بزرگ فرهنگی و تاریخی و مرکز پنجمین منطقه‌ی گردشگری کشور [۱۰] نیز از این قاعده مستثنی نیست، بلکه با توجه به جایگاه ارزنده‌ی این شهر در برنامه‌ی توسعه‌ی گردشگری ایران، طراحی، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی مبلمان شهری آن در راستای ارتقای زیبایی‌های بصری و افزایش کارایی آن جهت خدمات رسانی به جمعیتی فراتر از سطح شهر از اولویت خاصی برخوردار است.

بخش مرکزی شیراز که شامل بافت قدیم آن می‌شود، به دلیل سوابق تاریخی و با داشتن حدود ۴۰۰ اثر با ارزش، ۸ دروازه و... واجد ویژگی‌های خاص و منحصر به فردی جهت جذب گردشگر است و مبلمان شهری آن می‌طلبد که متناسب با چنین امری برنامه‌ریزی و توسعه یابد ولی به نظر می‌رسد ظاهراً مبلمان شهری این بخش علاوه بر مشکلات کمی دارای مشکلات کیفی - از جمله مکان‌یابی نادرست، عدم هماهنگی با بافت قدیم شهر، طراحی نامناسب و... - نیز باشد که مطالعه و پژوهش در این زمینه جهت شناسایی و رفع ضعف و کاستی‌ها و تقویت نقاط قوت آن ضروری به نظر می‌رسد.

۲- روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت جزء پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی و به لحاظ هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی-توسعه‌ای می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات آن ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و پیمایش میدانی است و جهت نمایش و تحلیل اطلاعات از نرم افزار ARC MAP در محیط GIS استفاده شده است.

۲-۱- قلمرو پژوهش

شهرستان شیراز در مرکز استان فارس قرار گرفته است. از شمال به شهرستان مرودشت و سپیدان، از مشرق به شهرستان فسا، استهبان، ارسنجان و نیریز، از جنوب به چهرم و فیروزآباد و از سمت مغرب به شهرستان کازرون محدود می‌باشد. شهر شیراز در عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۲۵ دقیقه عرض جغرافیایی و ۳۷ درجه و ۲۹ دقیقه طول جغرافیایی قرار گرفته است. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۵۴۰ متر می‌باشد [۱۱].

بافت قدیم شهر شیراز که قدمت آن به قرن اول هجری قمری می‌رسد [۱۲] در محدوده‌ی بخش مرکزی این شهر قرار دارد و از مساحت ۳۵۷/۸۴ هکتاری این بافت، ۴۹/۶۱ درصد به کاربری مسکونی، ۱۶ درصد به کاربری شبکه دسترسی، ۱۱/۲۷ درصد به کاربری خدماتی، ۹/۵۷ درصد کاربری تجاری، ۷/۹۵ کاربری فضای باز و بقیه به سایر کاربری‌ها اختصاص دارد [۱۳]. از مناطق و خیابان‌های این بخش می‌توان بلوار زند، خیابان پیروزی، احمدی، توحید، قانی، سعدی، نمازی، سیبویه، پیروزی، حسینی، آستانه، هجرت، میدان شهرداری، دروازه کازرون، شاه‌چراغ و بازار وکیل و... را نام برد.

۳- مبانی و مفاهیم

۳-۱- تعریف مبلمان شهری و کارکردهای آن

مبلمان شهری شامل نیمکت‌ها، مکان‌های نشستن، دکه‌های تلفن، تجهیزات بازی کودکان، سطل‌های زباله، کیوسک‌های روزنامه فروشی، حفاظ‌ها و شبکه‌های درختان، دکه‌های فروش غذا و تجهیزات کافه‌ها، ایستگاه‌های اتوبوس و نظایر اینهاست [۱۴] و وظیفه‌ی هدایت، کنترل، امنیت، ارتباط، راحتی، اطلاع رسانی و تبلیغات، تزئین و تفریح در سطح شهر و خیابان را برعهده دارند [۱۵]. به عبارت دیگر مبلمان شهری به مجموعه‌ی وسیعی از وسایل، اشیاء، دستگاه‌ها، نمادها، خرده بناها، فضاها و عناصری گفته می‌شود که چون در شهر و خیابان و در کل در فضای باز نصب شده‌اند و استفاده

عمومی دارند، به این اصطلاح معروف شده‌اند. برای این مجموعه کاربردهای زیر را می‌توان متصور شد:

- تعیین جهت و آرایه اطلاعات به شهروندان (تابلوه‌های راهنما، پلاک، نام خیابان‌ها، اطلاعات، ساعت، تابلو تبلیغات).

- آرایه مقررات (تابلوه‌های توقف، ممنوعیت توقف، مقررات الزامی...).

- نحوه توزیع یا جمع آوری کالا و محصولات (صندوق پست، دکه روزنامه و ...).

- مراقبت از تجهیزات مخصوص به خدمات راهداری.

- حفاظت (نرده، تارمی، حصار).

- استراحت یا پناهگاه (نیمکت، سرپناه).

- بازی کودکان (وسایل بازی پارک).

- روشنایی.

- نمادهای فرهنگی (تندیس، سمبل، بنای یادبود و ...).

- ثبت (پارکومتر، موانع متحرک برای پارک و توقف).

- مصرف مواد خوراکی (کیوسک غذا، ماشین خودکار تحویل مواد خوراکی و ...).

- آرایه خدمات بهداشتی (بهداری، واکسیناسیون و ...).

به مجموعه فوق می‌توان انواع دسترسی‌های شهری، فضای سبز، وسایل امنیت و ایمنی و محوطه‌سازی را نیز اضافه کرد. به تعبیر دیگر، این تجهیزات اصولاً شامل عناصری است که در معرض دید عموم قرار دارند و در المان‌های اصلی شهر به کار گرفته می‌شوند [۶].

۳-۲- مبلمان شهری و برنامه‌ریزی شهری

یک فضای شهری مطلوب به یکایک عناصر تشکیل دهنده آن بستگی دارد و کیفیت ساخت هر یک از این عناصر، چگونگی استقرار آن‌ها در محیط و ارتباط آن‌ها با یکدیگر نیز تأثیری مستقیم در بهبود کیفیت محیط شهری دارد [۱۶-۱۷]. طبق نظر بایراکس، عناصر مبلمان شهری، واجد خصوصیتی هستند که برقراری ارتباط بین مردم را صورت می‌دهند و به فضا معنای کارکردی و زیبایی‌گونه می‌دهند. کمیات و کیفیات گوناگونی دارند که به منطقه هویت می‌بخشند و آن را تکمیل می‌کنند. بنا به این دلایل، عناصر مبلمان شهری اهمیت بسیاری نه فقط برای اهداف کاربردی دارند، بلکه همچنین به واسطه تأثیراتی که در باز احیای چشم‌اندازهای شهری دارند مفید فایده می‌باشند [۱۸].

به‌طور کلی اهداف اصلی برنامه‌ریزی شهری را می‌توان در چهار دسته مفهوم کلیدی سلامت، آسایش، زیبایی و امنیت خلاصه کرد [۱۹] و مقوله مبلمان شهری به ویژه اگر منطبق با شرایط زیست‌بوم انسانی یک شهر باشد، تلاشی است در جهت دستیابی به اهداف برنامه‌ریزی شهری [۲۰]؛ عناصری مانند سطل زباله و مبلمان ورزشی و... برای هدف سلامتی و تندرستی، نیمکت‌ها، ایستگاه اتوبوس، علائم و... در راستای هدف آسایش و آبنماها، گل‌جای‌ها، تندیس‌ها و... نیز در تأمین هدف زیبایی و روشنایی، سایه‌بان و کیوسک انتظامی و... در راستای تأمین امنیت در برنامه‌ریزی شهری کاربرد دارند. به‌علاوه به کارگیری مناسب و اصولی مبلمان شهری موجب برقراری ارتباط منطقی بین فعالیت‌های هم سنخ، نظام دسترسی آن‌ها و خدمات دهی فضاها شده و نتایجی نظیر افزایش تعداد کاربران و استفاده بهینه از کاربری‌ها با توجه به عملکرد آنها در پی خواهد داشت [۲۰].

۳-۳- طراحی و مناسب سازی مبلمان شهری

هیچ بحثی درباره کنترل طراحی، بدون دریافتن این نکته که هدف نهایی کنترل طراحی چیست، کامل نمی‌باشد، تصویری که در فکر برنامه‌ریز، از شکل نهایی یک شهر وجود دارد چیست؟ آیا این مداخله در ظاهر شهرهای در حال رشد و تحول، براساس مجموعه تصاویری واضح صورت می‌پذیرد که در کنار یکدیگر دیدی منسجم را از آینده شهر ارایه می‌کند؟ [۲۱] طراحی و برنامه‌ریزی فیزیکی، سیاست‌های اجتماعی - اقتصادی را در رسیدن به اهداف اجتماعی حمایت و تقویت می‌کند [۲۲] و از آن‌جا که طراحی و سامان‌دهی مبلمان شهری جزئی از برنامه‌ریزی فیزیکی است باید به موازات برنامه‌ریزی اجتماعی - اقتصادی انجام گیرد تا در همه زوایای جامعه شهری به نتایج مطلوب بینجامد. طراحی، ساخت و نصب مبلمان شهری کارآمد نیازمند توجه به نکات فنی ساخت و اجرا و دانش علمی طراحی است، از دیدگاه طراحان انتخاب و طراحی مناسب تجهیزات و امکانات شهری، حفظ هویت مکان و نمود بیشتر آن ممکن می‌سازد [۱۵].

با این حال، در حال حاضر اکثر سازمان‌ها و مراکز دست‌اندرکار کشور برنامه‌ریزی و مکان‌یابی صحیح مبلمان شهری را به عنوان یک راهبرد قطعی برای ایجاد محیطی پایدار، مناسب و منطبق بر شرایط بومی تلقی نمی‌کنند و با عدم برنامه‌ریزی یا برنامه‌ریزی غیر استاندارد در این زمینه به هرج و مرج بصری و عدم کارایی این عناصر در محیط شهری دامن می‌زنند [۲۳].

هر چند شیوه‌های متعارف مانند: استفاده و تقلید کامل از مدل‌های خارجی در این زمینه می‌تواند کمک کوچکی جهت گزینش رهیافت‌های مناسب و مورد نظر باشد، ولی به دلیل وجود مؤلفه‌های پر شمار و پیچیده مانند: شرایط اقلیمی، فرهنگ بومی، ویژگی‌های محیط مورد نظر، سلیقه کاربران و ... تنها زمینه‌های ذهنی به دست آمده از این روش‌ها و تقلید صرف، نتیجه مطلوب را ارایه نخواهد داد [۲۰]. این محصولات بیش از هر چیز دیگر با توده مردم ارتباط مستقیم دارد و بدین لحاظ موضوع طراحی، ساخت و نصب آن‌ها به مطالعات عمیق و دقیقی نیاز پیدا می‌کند. در بحث مبلمان شهری تأثیرات اقلیمی، تعداد و شدت نیاز، کمیت و کیفیت خدمات، تعمیر و نگهداری نیز بسیار حایز اهمیت است [۶].

تقسیمات منطقه‌ای، عناصر مختلف شهری، معماری و بافت منطقه‌ای از معیارهای اصلی مبلمان شهری محسوب می‌شود. در تقسیمات منطقه‌ای، عناصری مانند ویژگی‌های منطقه به لحاظ اقلیمی و آب و هوایی، ویژگی‌های فرهنگی، مبلمان، علائم هدایتی، کیوسک‌ها و جدول‌ها و ... مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین نوع رنگ بر پایه پژوهش‌های رنگ از منظر روان‌شناسی شهری و طبقه‌بندی نیازهای زندگی بر اساس فرهنگ هر منطقه، رنگ فضای سبز، هارمونی رنگ-های طبیعی فضای سبز با حصارها و ... تعیین می‌شود [۲۴].

یکی دیگر از اصول مهم در آرایش فضاهای شهری با انواع مبلمان، رعایت تعادل و هماهنگی در طراحی و چیدمان آنهاست [۶]. در مجموع دو نحوه برخورد اصلی با مبلمان شهری وجود دارد. یا آن‌ها را می‌توان در سراسر فضای پیاده‌پخش کرد تا جذابیت کلی افزایش یابد، یا می‌توان آن‌ها را در گروه‌های چند منظوره گرد هم آورد [۱۴]. ولی در هر کدام از این نوع برخوردها همواره باید مد نظر داشت که کمیت و پراکنش فضایی آن‌ها به گونه‌ای باشد که ضمن پرهیز از

آشفتگی بصری در محیط، پاسخگوی نیاز محیط نیز باشد. در مجموع لحاظ شرایط محیطی، رعایت تعادل و هماهنگی، اصول زیبایی شناختی، تعداد کافی و پرهیز از آشفتگی بصری در محیط، ایجاد تنوع و پرهیز از یکنواختی، قابلیت دسترسی آسان، رعایت تناسبات انسانی و رفاه کاربران، خوانایی، رنگ، اندازه و ارتفاع مناسب جهت نصب، رعایت اصول ایمنی، مصالح مناسب و طراحی مبلمان مقاوم در برابر تخریب گرایی و بی نیاز از محافظت و... از جمله معیارها و رهنمون‌هایی است که بهتر است در هر نوع برنامه ریزی، طراحی و مکان‌یابی مبلمان شهری مد نظر قرار گیرند.

۴- پراکنش فضایی مبلمان در بخش مرکزی شیراز

مبلمان شهری شامل یک سری عناصر است که باید از نظر پراکنش فضایی و مکان‌یابی آنها بیشترین دقت بکار گرفته شود. برای مکان‌یابی و طراحی مبلمان شهری باید استانداردها و اصولی که برای جانمایی آنها تعریف شده است به دقت رعایت شود تا بتوان محیطی زیبا و چشم‌اندازی دلنواز در شهرها ایجاد کرد که تأمین‌کننده آسایش شهروندان باشد. از لحاظ مکان‌یابی و نوع مبلمان شهری، کل محدوده بخش مرکزی شیراز دارای مشکلاتی مشابه است که از میان آن‌ها می‌توان این موارد را بیان کرد: در نظر نگرفتن عوامل طبیعی و نوع آب و هوا در انتخاب جنس مصالح به کار رفته در برخی مبلمان مانند نیمکت که اکثریت آن‌ها فلزی هستند و فلزات رسانای خوبی برای سرما و گرما هستند و در فصول سرد و گرم برای کاربران مشکلات عدیده‌ای را به وجود می‌آورند. از دیگر مشکلات مبلمان این محدوده می‌توان به عدم رعایت فاصله مناسب بین مبلمان و بدنه کالبدی فضا، عدم رعایت فاصله بین انواع مبلمان، رها کردن مبلمان در فضا بدون جانمایی خاص، پراکنش بدون برنامه و نامناسب انواع مبلمان و همچنین در اکثر جاها کمبود بیشتر عناصر مبلمان شهری و... اشاره کرد. در ادامه مطلب چن نوع خاص و پرکاربرد از انواع مبلمان به تفکیک مورد بحث قرار خواهند گرفت.

۴-۱- منابع نوری

سطح و نوع روشنایی بیان‌گر عملکرد و خصوصیات ناحیه مورد نظر است. به طور کلی روشنایی نواحی پیاده به دو دسته آسایشی و تزئینی تقسیم می‌شوند [۲]. در این پژوهش سعی شده است که در برداشت‌های میدانی از تقسیم بندی منابع نوری به پایه بلند و پایه کوتاه استفاده شود.

شکل (نقشه) شماره ۱ بیان‌گر پراکنش منابع نوری پایه بلند و پایه کوتاه در محدوده مورد پژوهش است. همان‌طور که قابل ملاحظه است در خیابان‌های مختلف پراکنش فضایی این منابع متفاوت است. به عنوان مثال در خیابان پیروزی تجمع بیش از حد این منابع می‌شود که اکثر آن‌ها منابع نوری پایه کوتاه می‌باشند و بیشتر جنبه تزئینی دارند تا آسایشی. از نظر پراکنش فضایی می‌توان گفت به ترتیب بلوار زند، خیابان پیروزی، خیابان زند، خیابان احمدی و توحید از وضعیت بهتری برخوردار هستند و خیابان‌های قائنی و سعدی وضعیت نامناسب‌تری دارند. در هر منطقه می‌بایست از یک سیستم استاندارد برای تیرهای چراغ برق استفاده کرد این تیرها همچنین برای نصب علائم و یا استقرار زباله‌دان‌ها می‌بایست مورد استفاده قرار گیرند تا

تعداد تیرها و پایه‌ها به حداقل برسند [۲۵]. اما همان‌طور که در نقشه‌ها قابل ملاحظه است این مسایل به هیچ عنوان در محدوده مورد پژوهش رعایت نشده و یک نوع بی‌نظمی و عدم هماهنگی در اکثر خیابان‌های محدوده مورد مطالعه دیده می‌شود. البته اطراف ارگ کریم خانی از نظر تعداد منابع نوری دارای مطلوبیت بالایی است و هم از نظر توزیع و هم از نظر نوع پایه منابع نوری می‌توان گفت استانداردها رعایت شده‌اند.

شکل ۱ پراکنش فضایی منابع نوری در محدوده بخش مرکزی شهر شیراز

۴-۲- علائم و تابلوها

تابلوها و علائم جزئی از مبلمان شهری هستند که در فضاهای شهری جهت انتقال موضوع یا موضوعاتی به شهروندان از طریق نوشته، تصویر و یا علامت مورد استفاده قرار می‌گیرند [9]. در این پژوهش، علائم به دو نوع ترافیکی و غیر ترافیکی تقسیم شده است (شکل‌های شماره ۲ و ۳). همان‌طور که در این شکل‌ها مشاهده می‌شود بلوار زند، خیابان نمازی، خیابان سعدی و بلوار سیبویه دارای بیشترین پراکنش فضایی علائم ترافیکی هستند. در مکان‌یابی این علائم می‌توان گفت دقت کمی صورت گرفته، مخصوصاً در بلوار سیبویه که در طرفین بلوار باعث شده یک نوع بی‌نظمی در فضاهای پیاده‌رو حاکم باشد و همچنین دید منظر را به هم زده است. در بلوار زند، خیابان‌های احمدی، لطفعلی خان زند، پیروزی و توحید به دلیل قرارگیری آثار مذهبی، فرهنگی و تاریخی مانند شاه‌چراغ، بازار وکیل، ارگ کریم خانی و... شاهد کثرت علائم غیر ترافیکی هستیم. البته در انتخاب علائم غیر ترافیکی که به معرفی این آثار می‌پردازند از مصالح متناسب با بافت تاریخی استفاده نشده و بهتر است از مصالحی استفاده شود که بهتر بیان‌گر نوع بافت و منطقه باشد.

۴-۳- ایستگاه اتوبوس

ایستگاه‌های اتوبوس از دیگر عناصر شهری هستند. مکان‌یابی این عناصر در فضاهای شهری بسیار مهم است. چرا که همواره محل رفت و آمد تعداد زیادی از شهروندان و وسایل نقلیه هستند [۹]. در محدوده مورد پژوهش پراکنش فضایی ایستگاه‌های اتوبوس تقریباً از

وضعیت مطلوبی برخوردار است (شکل شماره ۳). تنها ایستگاه واقع در میدان شهرداری که در کنار ارگ کریم خانی واقع شده موجب تجمع و شلوغی خودروها در این محدوده شده و رفت و آمد عابری را دچار اختلال کرده است که برای این معضل بهتر است چاره‌های اندیشیده شود.

شکل ۲ پراکنش فضایی علائم ترافیکی در محدوده بخش مرکزی شهر شیراز

داشت [۹]. از نظر پراکنش فضایی سطل‌های زباله در محدوده مورد پژوهش می‌توان گفت که تمامی خیابان‌های این محدوده از وضعیت بسیار نامطلوبی برخوردار هستند. به عنوان مثال همان گونه که در شکل شماره ۴ مشاهده است خیابان حسینی فاقد هر گونه سطل زباله‌ای است و در دیگر خیابان‌ها نیز یا تناسب فواصل بین سطل‌ها رعایت نشده یا طراحی مناسب با محیط صورت نگرفته است. در مکان‌هایی مانند دروازه کازرون که شاهد تجمع مغازه‌های ماهی فروشی و تره‌بار فروشی هستیم سطل زباله‌ای وجود ندارد و این باعث شده در این محدوده شاهد فضایی کثیف و آلوده و با بوی بسیار بدی باشیم. از نظر پراکنش سطل‌های زباله تنها خیابان لطفعلی خان زند و اطراف ارگ کریم خانی از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار است که تعداد آن‌ها نیز کافی نیست.

شکل ۴ پراکنش فضایی سطل‌های زباله در محدوده بخش مرکزی شهر شیراز

شکل ۳ پراکنش فضایی علائم و تابلوهای غیر ترافیکی و ایستگاه‌های اتوبوس در محدوده بخش مرکزی شهر شیراز

۴-۴- سطل زباله

شهرهای امروزی به دلیل جمعیت زیاد و مصرف بالا، مکان تولید انواع زباله‌های شهری هستند، به طوری که اگر چند روزی جمع آوری زباله از سطح شهر صورت نگیرد دیگر قابل زندگی کردن نمی‌باشد. باید در نظر داشت که سطل‌های زباله نیز مانند بسیاری از اجزای شهری دیگر در معرض دید روزانه بوده و نازیبایی و عدم تناسب آن‌ها بر کیفیت فیزیکی و بصری محیط تأثیر چشم گیری خواهد

۴-۵- نیمکت

می‌گویند دولت‌مردان همواره نیمکت‌های عمومی شهر را نمادی از اندیشه و تدبیر می‌دانند. همچنین معروف است که درباره یک شهر می‌توان برحسب تعداد نیمکت‌هایش قضاوت کرد [۶]. بنابراین در شهرهای امروزی مکان‌های نشستن از عناصر مهم مبلمان به حساب می‌آیند و برنامه‌ریزان و طراحان با مجهز کردن فضاهایی از شهر با این عناصر، محیطی جهت توقف، آرامش، گفتگو و تعامل اجتماعی که از نیازهای انسان امروزی است بوجود می‌آورند [۹]. شکل شماره ۵ پراکنش فضایی نیمکت‌ها را در محدوده بافت قدیم شیراز نشان می‌دهد. همان گونه که قابل مشاهده است پراکنش فضایی نیمکت‌ها همانند دیگر عناصر مبلمان شهری که بحث آن‌ها به میان رفت از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. برای مثال در خیابان‌هایی مانند حسینی، آستانه، قانی و هجرت هیچ گونه نیمکتی وجود ندارد و در دیگر خیابان‌ها که نیز تعدادشان خیلی انگشت شمار است توزیع مناسبی ندارند. به عنوان نمونه در خیابان احمدی بیشتر نیمکت‌ها در سطح میدان احمدی قرار گرفته‌اند. از نظر پراکنش فضایی نیمکت‌ها خیابان نمازی از وضعیت نسبتاً مطلوب‌تری از دیگر مکان‌ها برخوردار است. اطراف ارگ کریم خانی از نظر پراکنش فضایی نیمکت

وجود ساختمان‌های تاریخی و مکان‌های دیدنی دیگر این علائم وجود ندارند و کمبود آن‌ها کاملاً محسوس است.

۴-۸- باجه‌های تلفن

باجه‌های تلفن دسته دیگری از مبلمان بزرگ مقیاس شهری هستند که تأثیر قابل ملاحظه‌ای در سیمای شهری دارند [۱۹]. از نظر پراکنش و نوع باجه‌های تلفن می‌توان گفت تمام خیابان‌های محدوده دارای وضعیت مطلوبی هستند.

۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

امروزه نقش مبلمان شهری در خدمات رسانی به شهروندان بر کسی پوشیده نیست. مسئولین امر و دست اندرکاران امور شهری علاوه بر خدمات رسانی باید به فکر حفظ هویت و سیمای شهر نیز باشند. به خصوص در مورد شهر شیراز که استعداد فراوانی برای پذیرفتن نقش-های مختلف فرهنگی، هنری، مذهبی، تاریخی و... دارد - همانطور که در وضعیت موجود نیز چنین نقش‌هایی را به خود گرفته است- و بنا به همین دلایل در برنامه توسعه گردشگری ایران جایگاه مهمی را به خود اختصاص داده است، مبلمان شهری به عنوان جزء جدایی ناپذیر پیکره شهری آن باید اولویت ویژه‌ای را جهت برنامه‌ریزی اصولی و توسعه متناسب با نقش‌ها، و خدمات مورد انتظار هم برای شهروندان خود و هم برای در سطحی فراتر و در راستای امر گردشگری به خود اختصاص دهد. بخش مرکزی و بافت تاریخی این شهر هم اکنون در زمینه مبلمان شهری مشکلات زیادی دارد که برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

- عدم رعایت فاصله مناسب بین انواع مبلمان شهری،
- پراکنش فضایی نامناسب انواع مبلمان شهری،
- در نظر نگرفتن عوامل طبیعی در انتخاب انواع مبلمان و جنس مصالح به کار رفته در آن‌ها،
- رها کردن مبلمان در فضا بدون جانمایی خاص و عدم هماهنگی آن‌ها با محیط مجاور،
- عدم توجه به وضعیت کاربری، نقش‌ها و ظرفیت‌های بافت در برنامه‌ریزی، طراحی و مکان‌یابی انواع مبلمان،
- عدم توجه به نیاز معلولین، کهن سالان و کودکان در انتخاب نوع مبلمان شهری و ...

لذا با توجه به ظرفیت‌های این شهر و همچنین اقتضای موجود برای برنامه‌ریزی و توسعه مبلمان شهری به شکل ویژه، شایسته است که مسئولان امر به فکر تهیه یک طرح جامع مبتنی بر اصول، معیارها و ضوابط برای برنامه‌ریزی و توسعه مبلمان شهری متناسب با ظرفیت‌ها، نقش‌ها و نیازهای مختلف باشند تا از اقدامات بخشی سازمان‌ها و کاربرهای مختلف جلوگیری شود و آنها در چارچوب طرح مزبور فعالیت‌ها و اقدامات خود را در این زمینه سامان‌دهی نمایند.

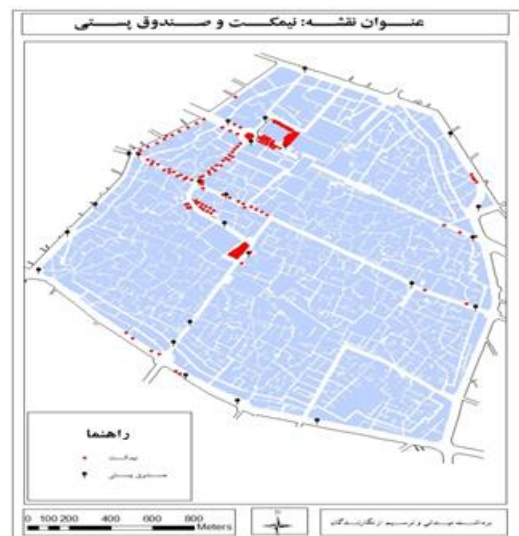
۶- منابع

- [1] Feng li, Resong wang, Juergen paulussen, Xusheng liu (2005): «Comprehensive concept planning of urban greening based on ecological principles: a case study in Beijing, china», Land scape and urban planning.
- [۲] سعیدنیا، احمد (۱۳۸۳): «کتاب سبزه‌داری، جلد یازدهم، مدیریت شهری». انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

ها وضعیت مطلوبی دارد ولی نوع نیمکت‌ها و مصالح به کار گرفته شده در آن‌ها به گونه‌ای است که شخصی که بر روی آن‌ها می‌نشیند بیش از پنج دقیقه نمی‌تواند استراحت کند چون نیمکت‌ها هیچ گونه تکیه گاهی ندارند و نمی‌توانند مکانی مناسب برای نشستن باشند. تمامی نیمکت‌هایی که در خیابان‌ها وجود دارند از جنس آهن هستند که در انتخاب جنس آن‌ها اصلاً عوامل طبیعی و نوع آب و هوای منطقه در نظر گرفته نشده است. برای رفع این مشکل بهتر است از نیمکت‌هایی با جنس چوب استفاده کرد که آسایش کاربران را بهتر تأمین می‌کند.

۴-۶- صندوق‌ها

در طراحی و مکان‌یابی صندوق‌ها باید استانداردهای مکان‌یابی رعایت شوند. در این پژوهش، صندوق‌های پستی و صندوق‌های صدقات مورد مطالعه قرار گرفته‌اند که همان طور که در شکل شماره ۵ مشهود است صندوق‌های پستی از پراکنش فضایی متناسبی برخوردار نیستند. به عنوان مثال در برخی خیابان‌ها مانند تراکم زیاد آن‌ها قابل توجه است و در برخی خیابان‌ها مانند حسینی، آستانه، سعدی و نمازی هیچ گونه صندوق پستی وجود ندارد. از نظر پراکنش فضایی صندوق‌های صدقات می‌توان گفت در همه خیابان‌ها تعداد زیادی جانمایی شده‌اند که این خود باعث شده سیمای بیشتر پیاده‌روها مملو از صندوق صدقات باشد و موجب یک ناهمگونی میان اجزاء مبلمان شهری در محدوده مورد مطالعه شده است.

شکل ۵ پراکنش فضایی نیمکت و صندوق‌های پستی در محدوده بخش مرکزی شهر شیراز

۴-۷- پرچم‌ها

پرچم‌ها به محیط حال و هوایی توأم از تحرک، رنگ و شادمانی می‌دهند. آن‌ها در شناساندن اماکن یا ساختمان‌های مهم مفید واقع می‌شوند و می‌توانند برای انتقال اطلاعات و یا تبلیغات به کار روند [۲۵]. در محدوده مورد مطالعه تنها در سه راه احمدی ۱۲ پرچم، خیابان آستانه روبه روی شهرداری منطقه هشت شیراز ۱۱ پرچم، در میدان احمدی روبه روی شاه‌چراغ ۱۷ پرچم و در اطراف ارگ کریم‌خانی و میدان شهرداری ۱۶ پرچم وجود دارد. در دیگر خیابان‌ها با

- [۳] زندیه، مهدی و زندیه، راضیه (۱۳۸۵): «نقش میلمان شهری در هویت و سیمای شهری»، اولین همایش بین‌المللی شهر برتر، طرح برتر، سازمان عمران شهرداری همدان، صص ۳۱۷-۳۲۸.
- [۴] زنگی‌آبادی، علی و مختاری‌ملک‌آبادی، رضا (۱۳۸۴): «شهرها، فضای سبز و رویکردی نوگرایانه به ابعاد انسانی طراحی»، ماهنامه پیام سبز، سال پنجم، شماره ۴۲، صص ۱۷-۱۲.
- [۵] فرید، یداله (۱۳۷۵): «جغرافیا و شهرشناسی»، تیریز: انتشارات دانشگاه تبریز.
- [۶] مرتضایی، سید رضا (۱۳۸۲): «رهیافت‌هایی در طراحی میلمان شهری»، چاپ دوم: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
- [۷] لینچ، کوین (۱۳۷۴): «سیمای شهر»، ترجمه منوچهر مزینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- [۸] سعید نیا، احمد (۱۳۷۹): «کتاب سبز شهرداری، جلد دوازدهم، طراحی فضاها و میلمان شهری»، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- [۹] زنگی‌آبادی، علی و تبریزی، نازنین (۱۳۸۳): «طراحی و برنامه‌ریزی میلمان شهری»: انتشارات شریعه توس.
- [۱۰] طاهری دمنه، محسن، فرمانی، سکینه و مستوفی الممالکی، رضا (۱۳۹۰): «بررسی چالش‌های موجود در صنعت گردشگری شهر شیراز در ارتباط با محدودیت مراکز اقامتی»، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال دوم، شماره ۸ (بهار)، صص ۱۱۷-۱۳۲.
- [۱۱] محمدی، علی (۱۳۸۵): «شیراز (بهشت ایران)»، چاپ دوم: انتشارات تخت جمشید.
- [۱۲] افسر، کرامت‌الله (۱۳۸۵): «تاریخ یافت قدیم شیراز»: انتشارات انجمن آثار ملی.
- [۱۳] مهندس مشاور پرداز (۱۳۸۶): گزارش تکمیلی بازنگری طرح تفصیلی (بهبودی و نوسازی) منطقه تاریخی فرهنگی شهر شیراز»، شهرداری شیراز.
- [۱۴] حسینیون، سولماز (۱۳۸۳): «مقدمه‌ای بر طراحی پیاده‌روها»، ماهنامه پژوهشی، آموزشی، اطلاع‌رسانی و برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، شماره ۶۱.
- [۱۵] امینی، امیر حسین و سمیاری، امیر (۱۳۸۵): «طراحی و مناسب سازی میلمان شهری»، همایش ملی مناسب سازی محیط شهری، تهران: پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان.
- [۱۶] غلامپور، اشکان (۱۳۷۹): «معیارهای ارزیابی و انتخاب میلمان شهری»، ماهنامه شهرداری‌ها، شماره ۱۸، صص ۱۵۵-۵.
- [۱۷] قنبری، ابوالفضل و پورمحمدی، محمدرضا (۱۳۸۳): «ضوابط، ملاحظات و استانداردها در طراحی، ساخت، مکان‌یابی و نصب میلمان شهری»، نشریه علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه تبریز، شماره ۱۷، صص ۱۵۴-۱۳۲.
- [18] Bulut, Yahya & Atabeyoglu (2007): «Fountains as urban furniture in historical urban structure and usage culture: Erzurum city case», Building and Environment, Volume 42, Issue 6, Pages 2432-2438.
- [۱۹] زنگی‌آبادی، علی، محمدی، جمال، صفایی، همایون و قاعدرحمتی، صفر (۱۳۸۷): «تحلیل شاخص‌های آسیب‌پذیری مساکن شهری در برابر خطر زلزله، نمونه موردی: مساکن شهر اصفهان»، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۲، صص ۷۹-۶۱.
- [۲۰] تبریزی، نازنین (۱۳۸۴): «تحلیل جغرافیایی میلمان شهری با توجه به شرایط زیست‌بوم انسانی شهر اصفهان (با تأکید بر محدوده‌های گردشگری بخش مرکزی)»، رساله کارشناسی ارشد، استاد راهنما: زنگی‌آبادی، علی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان.
- [۲۱] مدنی پور، علی (۱۳۷۹): «طراحی فضای شهری: نگرشی بر فرایندی اجتماعی و مکانی، مترجم: فرهاد مرتضایی، تهران: انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- [۲۲] شکوفی، حسین (۱۳۸۷): «جغرافیای کاربردی و مکتب‌های جغرافیایی»، چاپ هفتم: انتشارات آستان قدس رضوی.
- [۲۳] زنگی‌آبادی، علی و تبریزی، نازنین (۱۳۸۶): «تحلیل فضایی میلمان شهری محدوده گردشگری بخش مرکزی اصفهان»، مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، شماره ۲۲، (ویژه نامه جغرافیا)، صص ۶۵-۴۴.
- [۲۴] شجاعی، لیلیا (۱۳۸۷)، نشریه خبری، آموزشی و پژوهشی مسکن، شماره ۲۳.
- [۲۵] گیبونز، جوانا و اوبرهولستر، برنارد (۱۳۸۰): «طراحی منظر در خیابان شهری»، ترجمه حوزه معاونت آموزش و پرورش سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران: انتشارات سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران.